

УДК 378.147

В'ячеслав Різник

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті обґрунтовано модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін. Визначено критерії, показники та рівні готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності, з'ясовано їх якісні характеристики.

Ключові слова: професійна підготовка, готовність до професійної діяльності, студенти економічних спеціальностей, спеціальні дисципліни, модель формування готовності, педагогічні умови.

В статье обоснована модель формирования готовности будущих специалистов экономических специальностей к профессиональной деятельности в процессе изучения специальных дисциплин. Определены критерии, показатели и уровни готовности будущих специалистов экономических специальностей к профессиональной деятельности, выяснено их качественные характеристики.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, готовность к профессиональной деятельности, студенты экономических специальностей, специальные дисциплины, модель формирования готовности, педагогические условия.

In the article the model of forming of future economic specialists readiness for their professional activity during the special subjects training is reasonable. It were also determined the criteria, indicators and levels of formation of this readiness and they are found out high-quality descriptions.

Key words: professional training, readiness for professional activity, the students of economic specialties, special courses, model, and pedagogical conditions.

Постановка проблеми. Аналіз наукових досліджень переконує, що існує низка суперечностей у підготовці майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності, а саме: між завданнями професійної діяльності та характером навчально-пізнавального процесу; необхідністю інтеграції всіх предметів стосовно кінцевих цілей навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі та диференціацією їхньої реалізації; абстракцією кожної окремої дисципліни з конкретністю завдань професійної діяльності спеціаліста; між індивідуальним характером засвоєння навчального матеріалу й колективним характером діяльності у процесі виконання спільного завдання в реальній ситуації; теоретичними формами реалізації змісту навчального матеріалу та практичним характером діяльності майбутнього спеціаліста; між рівнем підготовки випускників економічних спеціальностей і сучасними вимогами до них з боку роботодавців. Подолання означених суперечностей потребує впровадження нових технологій професійної підготовки студентів економічних спеціальностей, спрямованих на формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності.

Сучасні умови ринку ставлять принципово нові вимоги до молодих фахівців економічних спеціальностей. Зважаючи на це, вимагає вдосконалення як сам процес навчання у вищій школі загалом, так і формування готовності фахівців економічного профілю до професійної діяльності зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить, що вивченням готовності до діяльності займалися такі науковці: М. Дьяченко, І. Гавриш, Л. Кадченко, Л. Кондрашова, М. Кулакова, А. Линенко, Р. Нью, О. Міщенко, В. Стасюк, С. Тарасова, Д. Узнадзе та ін. Проте, більшість науковців займалася проблемою формування психологічної готовності та готовність до різних аспектів педагогічної діяльності. Серед дослідників проблеми професійної готовності економістів слід відмітити В. Стасюк, предметом дослідження якої були педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа – вищий заклад освіти». Формування готовності майбутніх менеджерів фінансово-економічного профілю до управлінської діяльності розглянуто у праці С. Тарасової.

Науковий аналіз педагогічних досліджень учених засвідчує, що проблема формування готовності студентів економічних спеціальностей до професійної діяльності залишається недостатньо розробленою, тому виникає потреба в розробці та обґрунтуванні моделі формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін.

Об'єктивна суспільна значущість якісної професійної підготовки студентів економічних спеціальностей, та недостатній рівень дослідження проблеми формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності зумовили вибір теми статті та постановку її **мети** – теоретично обґрунтувати модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**:

- з'ясувати сутність і структуру готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності;
- визначити критерії, показники і рівні сформованості готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності;
- обґрунтувати педагогічні умови та розробити модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності;

Виклад основного матеріалу. При формуванні готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін ми спиралися на метод наукового моделювання, який дав змогу визначити найбільш суттєві риси експериментальної технології навчання на основі аналізу компонентів готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності і визначених педагогічних умов щодо її функціонування.

Модель (франц. model, від лат. modulus) – зображення, схема, графік будь-якого об'єкта, процесу або явища, що використовується як його спрощена заміна [4, с.817].

Модель – це знакова система, за допомогою якої можна відтворити дидактичний процес, показати в цілісності його структуру, функціонування та зберегти цю цілісність на всіх етапах дослідження [5, с.280].

«Модель... – аналог (схема, структура, знакова система) певного фрагмента природної або соціальної дійсності, продукту людської культури, концептуально-теоретичного утворення й тому подібного – оригіналу моделі [7, с.374]».

Модель – мірило, зразок, умовний образ чогось [6, с.213], зразок, приклад, схема опису предмета чи процесу [1, с.550].

Моделювання дає змогу відтворити не тільки статичну дидактичного процесу, а і його динаміку. Наявність науково обґрунтованої моделі навчального процесу дозволяє прогнозувати його розвиток. Це особливо важливо для технології формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності, яка передбачає позитивний результат.

Побудова моделі формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності передбачає формування особистості студента економічних спеціальностей як майбутнього фахівця (Рис. 1).

Мета в розробленій моделі – це підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей за допомогою формування готовності їх до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін. Для досягнення мети ставилися завдання

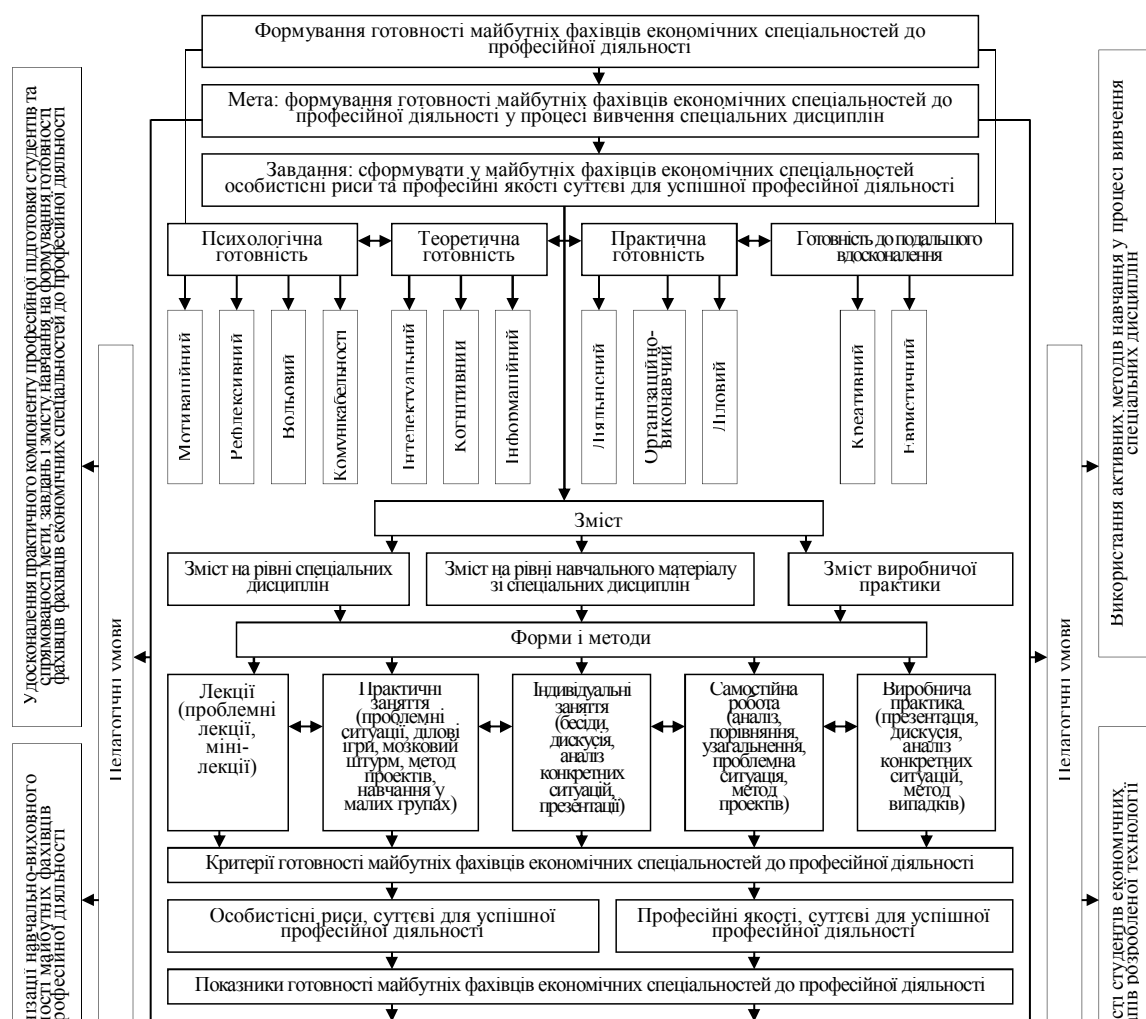
сформувати у майбутніх фахівців економічних спеціальностей особистісні риси та професійні якості, суттєві для успішної професійної діяльності.

Орієнтована модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності – це результат проведеного теоретичного дослідження. В основу цієї моделі покладено сучасні підходи науковців до проблеми професійної підготовки фахівців.

Аналіз наукової літератури дає змогу стверджувати, що готовність випускника до професійної діяльності в сучасних наукових дослідженнях трактується по-різному, що обумовлено розбіжністю наукових підходів і специфікою конкретної професійної діяльності. У зв'язку з цим запропоновано авторське трактування сутності готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності, яку визначено як складне особистісне утворення, інтегральну характеристику особистості, що є комплексним відображенням цілого ряду особистісних рис і професійних якостей, необхідних для успішної професійної діяльності. Готовність майбутніх фахівців економічних спеціальностей виступає фундаментом професійної підготовки, визначає професіоналізм, дає змогу максимально реалізувати себе в конкретній діяльності, сприяє самовдосконаленню, саморозвитку фахівця.

Аналіз досліджень В. Слатьоніна, О. Мороза, В. Стасюк, Л. Добровольської та інших дав змогу зробити висновок, що готовність майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності включає такі основні складові: психологічна готовність, теоретична готовність, практична готовність, готовність до подальшого вдосконалення себе як фахівця.

На основі аналізу наукових праць М. Дьяченка, Л. Кандибовича, Л. Кондрашової, Л. Кадченко, І. Міщенко, І. Гавриш, А. Пуні, Л. Нерсеяна, С. Манукової, Г. Ковальова, М. Кулакової, С. Ульятовської, Т. Шестакової, А. Линенко, Е. Лукаша, В. Стасюк, С. Тарасової виділено такі основні структурні компоненти, які входять до моделі формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності: мотиваційний, рефлексивний, вольовий, компонент комунікабельності, інтелектуальний, когнітивний, інформаційний, організаційно-виконавчий, ілювий, креативний, ініціативний, компонент комунікабельності, інтелектуальний, когнітивний, інформаційний, діяльнісний, організаційно-виконавчий, діловий, креативний, евристичний.

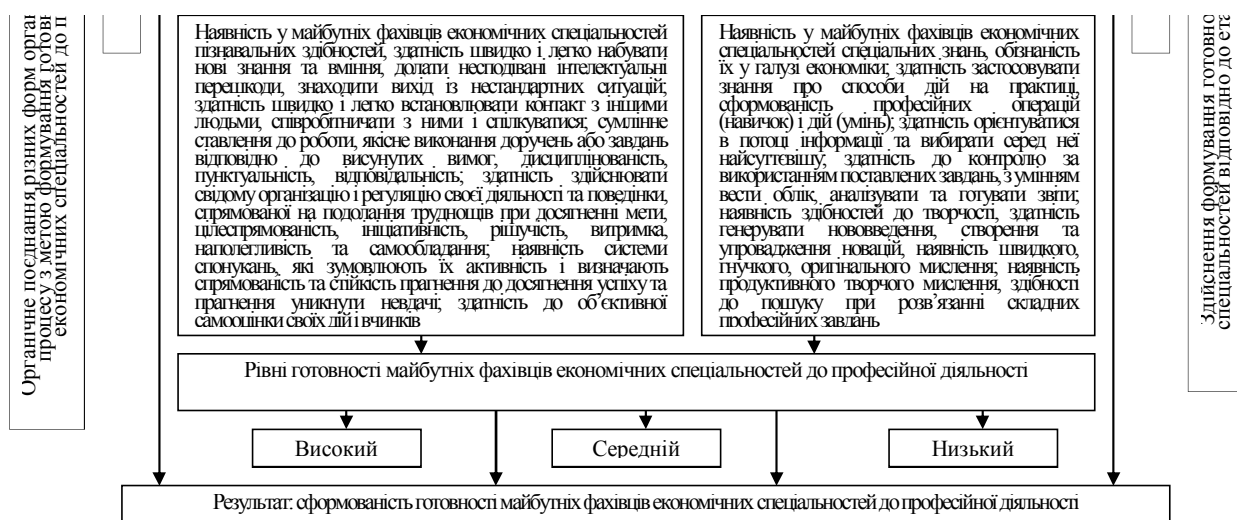

Рис.2.2 Модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін

Модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності передбачає підбір цілеспрямованого змісту на рівні спеціальних дисциплін, на рівні навчального матеріалу зі спеціальних дисциплін та змісту виробничої практики. Зміст має спрямовуватися на формування в майбутніх фахівців економічних спеціальностей особистісних рис і професійних якостей, важливих для успішної професійної діяльності.

Зміст реалізується через організаційні форми та методи навчання. До основних форм організації навчально-виховного процесу майбутніх фахівців економічних спеціальностей належать лекції, практичні, індивідуальні заняття, самостійна робота, виробнича практика.

Провідне місце у формуванні готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін належить активним методам навчання: аналізу конкретних ситуацій, діловим іграм, мозковому штурму, методу проектів, презентації, навчанню в малих групах тощо.

Модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності передбачала з'ясування критеріїв, показників готовності та їх характеристик, що відображені в табл. 1.

Таблиця 1

Критерії, показники та характеристика показників готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності

Критерії	Показники	Характеристика показників
Особистісний критерій (особистісні риси, суттєві для успішної професійної діяльності)	1.Інтелектуальний	а) здатність швидко і легко набувати нові знання і вміння; б) розвиненість уміння долати несподівані перешкоди, знаходити вихід із нестандартних ситуацій.
	2.Комунікативний	а) здатність швидко і легко встановлювати контакт з іншими людьми; б) уміння співпрацювати та спілкуватися.
	3. Діловий	а) якісне виконання доручень або завдань відповідно до поставлених вимог; б) сумлінне ставлення до роботи; в) дисциплінованість, пунктуальність і відповідальність.
	4. Вольовий	а) здатність здійснювати свідому організацію і регуляцію своєї діяльності та поведінки; б) уміння долати труднощі при досягненні мети.

	5. Мотиваційний	а) наявність системи спонукань, які зумовлюють активність особистості; б) наявність стійкого прагнення до досягнення успіху та прагнення уникнути невдачі;
	6. Рефлексивний	а) здатність до об'єктивної самооцінки своїх дій і вчинків.
Професійний критерій (професійні якості фахівця)	1. Когнітивний	а) наявність спеціальних знань у студентів із професійно орієнтованих дисциплін; б) успішність студентів.
	2. Діяльнісний	а) здатність застосовувати знання на практиці; б) рівень сформованості професійних умінь і навичок.
	3. Інформаційний	а) здатність, уміння орієнтуватися в потоці інформації; б) розвиненість уміння вибирати найсуттєвішу інформацію.
	4. Організаційно-виконавчий	а) розвиненість уміння вести контроль за виконанням поставлених завдань; б) уміння вести облік та готувати звіти.
	5. Креативний	а) наявність здібностей до творчості; б) здатність генерувати нововведення.
	6. Евристичний	а) наявність продуктивного творчого мислення; б) здатність до пошуку при розв'язанні складних професійних завдань.

До критеріїв визначення рівня сформованості готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності віднесено особистісний (особистісні риси, суттєві для успішної професійної діяльності) та професійний (професійні якості, необхідні для успішної професійної діяльності). До особистісного критерію входять такі показники: інтелектуальний, діловий, вольовий, мотиваційний, рефлексивний та показник комунікабельності. Професійний критерій складають когнітивний, діяльнісний, інформаційний, організаційно-виконавчий, креативний та евристичний показники.

Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок про те, що вивчення сутності характерних ознак кожного показника готовності дало змогу підібрати ефективні випробувані методики для з'ясування сформованості готовності за кожним показником та визначення рівнів готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності.

Під рівнем розуміють співвідношення «вищих» та «нижчих» ступенів розвитку структур будь-яких об'єктів, процесів. Так, у дослідженнях С. Тарасової, Т. Шестакової, Е. Лукаш виділено три рівні: низький, середній, високий.

В. Сластьонін виділяє такі рівні готовності до діяльності:

- інтуїтивний (пошук рішень професійних ситуацій на основі систематичних спроб та помилок; студенти діють неусвідомлено);
- репродуктивний (студенти працюють за допомогою підказок, використовують алгоритми);
- творчо-репродуктивний (студенти володіють достатньо сформованою системою науково-психологічних знань, умінь, навичок аналогічного та конструктивного характеру, оригінально виконують професійні завдання, наступний хід рішення вибирають на основі попереднього);
- творчий (студенти мають виражену професійну спрямованість особистості, у них гарно розвинуте аналогічне, прогностичне, конструктивне, виконавче вміння, вони здатні оригінально розв'язувати професійні задачі, для них характерний пошук нових підходів, методів та технік, розвивається інтуїція більш високого рівня) [3].

Для визначення сформованості професійного мислення майбутніх фахівців економічного профілю у вищих навчальних закладах В. Ковальчук запропонувала такі рівні: репродуктивний, реконструктивний, активно-пошуковий, креативний [2, с.54].

У дослідженнях М. Кулакової, В. Стасюк виділено три рівні: низький, середній, високий. Аналіз наукових джерел свідчить про те, що, як би не називалися рівні сформованості будь-

яких процесів, кожен рівень є одночасно і наступним етапом розвитку професійної діяльності.

Рівні готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності, на наш погляд, мають визначатися професійною спрямованістю студента, його базовою освітою, творчим застосуванням отриманих знань, умінь і навичок на практиці, а також прагненням до самовдосконалення.

Ми вважаємо, що рівні готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності залежать від сформованості в них особистісних рис і професійних якостей, суттєвих для успішної професійної діяльності.

На основі критеріїв і проаналізованих підходів до визначення рівнів сформованості готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності нами було визначено три рівні її сформованості: низький, середній, високий.

Рівні готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності мають такі якісні характеристики:

- низький рівень характеризується вмінням майбутніх фахівців економічних спеціальностей швидко і легко набувати нові знання, долати несподівані перешкоди та знаходити вихід із нестандартних ситуацій; складністю встановлення контакту з однокурсниками і викладачами та спілкування з ними; невиконанням завдань відповідно до поставлених вимог, відсутністю сили волі для свідомого регулювання своєї діяльності; відсутністю системи спонукань, що спрямовує на досягнення успіху і уникнення невдач; невмінням об'єктивно оцінити свої дії і вчинки; низьким рівнем знань зі спеціальних дисциплін і недостатнім умінням застосування їх на практиці; слабким орієнтуванням у потоці інформації у виборі найсуттєвішої; невмінням вести контроль за виконанням поставлених завдань; нездатністю створювати і впроваджувати новачі та знаходити шляхи розв'язання складних завдань;

- середній рівень: майбутні фахівці економічних спеціальностей легко набувають нові знання, однак епізодично знаходять вихід із нестандартних ситуацій; доволі легко встановлюють контакт між собою, важче – з викладачами; як правило, відповідально виконують доручення або завдання викладачів, але часто – із запізненням; свідомо регулюють свою поведінку, якщо не виникають значні труднощі; у них спостерігається стійке прагнення до успіху, проте вони недостатньо активні, коли стикаються з невдачами; такі студенти об'єктивно оцінюють свої вчинки, проте роблять це епізодично; вони мають достатні спеціальні знання, проте не завжди можуть застосувати їх на практиці; орієнтуються в потоці інформації, але їм складно вибирати головне; контролюють виконання поставлених викладачем завдань, проте долають труднощі при підготовці звітів; генерують нові ідеї; при розв'язанні складних завдань у них не вистачає здібностей до пошуку;

- високий рівень: майбутнім фахівцям економічних спеціальностей притаманні здатність швидко і легко набувати нові знання; знаходити вихід із нестандартних ситуацій; здатність легко встановлювати контакт і спілкуватися зі студентами та викладачами; дисциплінованість; пунктуальність і відповідальність; достатня сила волі для свідомої регуляції своєї діяльності; система спонукань, які зумовлювали стійке прагнення до успіху та прагнення уникнути невдачі; здатність до об'єктивної оцінки своїх дій і вчинків; наявність достатніх спеціальних знань; уміння застосовувати здобуті знання на практиці; здатність орієнтуватися в потоці інформації і вибирати найсуттєвішу; здатність до контролю за виконанням поставлених завдань, уміння аналізувати, вести облік та готувати звіти; наявність здібностей до творчості; наявність продуктивного творчого мислення, здібності до пошуку при розв'язанні складних завдань. Цей рівень є цілком достатнім для повноцінної реалізації функцій професійної діяльності.

Ефективність моделі формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін визначається, на нашу думку, такими педагогічними умовами: удосконалення практичного компоненту професійної підготовки студентів та спрямованість мети, завдань і змісту навчання на формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності; органічне поєднання різних форм організації навчально-виховного процесу з метою формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності; використання активних методів навчання у процесі вивчення спеціальних дисциплін; здійснення формування готовності студентів економічних спеціальностей відповідно до етапів технології.

Висновки. Системне, цілісне уявлення про сутність і структуру готовності майбутніх

фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності, критерії, показники і рівні даної готовності та безпосереднє впровадження розробленої моделі формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін із дотриманням визначених педагогічних умов сприятиме ефективному формуванню готовності студентів економічних спеціальностей до професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой толковый словарь русского языка [сост. С. А. Кузнецов; под ред. С. А. Кузнецова (гл. ред.) и др.] / Российская Академия Наук. Институт лингвистических исследований. – СПб. : Норинт, 1998. – 1536 с.
2. Ковальчук В.Б. Педагогічні умови формування професійного мислення майбутніх фахівців економічного профілю у вищих навчальних закладах: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04/ Ковальчук Валентина Борисівна. – К., 2007 – 233 с.
3. Сластенин В.А. Педагогика: инновационная деятельность / В.А.Сластенин, Л.С.Подылова. – М. : Магистр, 1997. – 224 с.
4. Советский энциклопедический словарь [Гл. ред. А.И. Прохоров]. – 3-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1984. – 1600с.
5. Спіріна Т.П. Модель формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів / Т.П.Спіріна // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету, 2008. – Випуск ХХІ. Ч. 2. – С.278-291.
6. Талызина Н.Ф. К вопросу о конструировании обобщенной модели специалиста / Н.Ф. Талызина // Теоретические проблемы профессионального образования. – М. : Изд-во МГУ, 1979. – С. 81-94.
7. Философский энциклопедический словарь / [ред. кол.: С.С. Аверинцев и др.]. – 2-е изд. – М.: МГСЦ Союз, 1998. – 208с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Різник В'ячеслав Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри економіки підприємства та економічної теорії ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди».

Надійшла до друку 15.12.2012 р.